

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

Ковальчук Альбіна Миколаївна

УДК 347.664.3

ПРАВО НА ОBOB'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Хмельницький – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницька обласна рада.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України,
СТЕФАНЧУК Руслан Олексійович,
Перший заступник Голови Верховної Ради України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент,
КРАСИЦЬКА Лариса Василівна,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри цивільного права та процесу;

кандидат юридичних наук,
НОЙМАНН Наталія Олександрівна,
Адвокатське об'єднання «Хільфе»,
адвокат.

Захист відбудеться *«15» жовтня 2020 р. о 12⁰⁰ годині* на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.895.02 у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8, конференц-зал (ауд. 907).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова за адресою: 29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 38.

Автореферат розісланий *«15» вересня 2020 року*.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ю. Черняк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Історично спадкування є тим правовий інструмент, який забезпечує та врівноважує баланс публічних і приватних інтересів у майновій сфері, і, зважаючи на реалії сьогодення, воно є одним із найважливіших способів гарантування захисту майнових вимог родичів спадкодавця та дотримання соціальних пріоритетів держави. Встановлюючи спадкування між власником майна-спадкодавцем і спадкоємцями, інститут спадкування забезпечує зміцнення права власності, стійкість і безперервність в розвитку приватної власності фізичних осіб, що сприяє зростанню їх матеріального і культурного добробуту. Оскільки спадкоємцями в переважній більшості згідно із законом є родичі померлої особи, інститут спадкування має також велике значення і для зміцнення сім'ї.

Можливість розпорядження приватною власністю через його передачу в спадок стала одним із найважливіших елементів цивільної правосуб'єктності. З кожним роком збільшується практика складання заповітів, через які спадкодавці мають на меті не лише розпорядитись своїм майном і передати його визначеному колу осіб, максимально запобігши спорам між ними, але й обмежити в праві наслідування тих близьких осіб, які, на думку спадкодавців, не гідні отримати спадок.

Незважаючи на те, що принцип свободи заповіту є висхідним для спадкового права, його зміст все ж має застереження, що стосуються, в тому числі, права окремих спадкоємців на обов'язкову частку у спадщині. Право на таку частку не скасовується заповітом і є виключенням, законодавчо регламентованим в інтересах сім'ї з урахуванням вимог справедливості у вигляді спеціальних заходів матеріальної підтримки окремих членів сім'ї за рахунок майна спадкодавця.

Право про обов'язкову частку у спадщині є важливим правовим засобом узгодження правомочності особи розпоряджатися своїм майном з її сімейними і моральними обов'язками, оскільки визнання за особою права на таку частку є істотним обмеженням принципу свободи заповіту.

Регулювання спадкових правовідносин, які опосередковують перехід обов'язкової частки у спадщині, традиційно будується на поєднанні інтересів, з одного боку, відокремленого суб'єкта, а з іншого – суспільства і держави. Незважаючи на те, що так чи інакше інститут обов'язкової частки у спадщині було врегульовано ще в межах римського права, ЦК України до певної міри його модернізовано, конкретизовано на законодавчому рівні його зміст, в зв'язку з чим, можна говорити про новий етап розвитку правового унормування зазначених правовідносин. Однак незважаючи на велику кількість безумовно позитивних змін, що полегшують як розуміння суті, так і реалізацію законодавчих приписів у досліджуваній сфері, невирішеною залишається низка питань як доктринального, так і правозастосовчого характеру в цій сфері, що стосуються особливостей визначення складу обов'язкової частки у спадщині, її розміру, а також кола тих осіб, які мають право на таку частку. У зв'язку із чим важливості набуває детальне опрацювання правового механізму здійснення

права на обов'язкову частку у спадщині через призму наукових та правозастосовних підходів, з метою їх поглибленого вивчення та удосконалення.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю системного дослідження доктринальних положень про право на обов'язкову частку у спадщині і їх цивільно-правового регулювання згідно з національним законодавством, що вимагає комплексного вивчення проблематики розглянутої сфери.

Питанням спадкових правовідносин, особливостям спадкування окремих видів майна, в чому числі спадкуванню за заповітом та за правом на обов'язкову частку у спадщині, визначенню кола суб'єктів спадкування, договірним формам у спадкових відносинах присвячено велику кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них на особливу увагу заслуговують наукові здобутки Ч. Н. Азімова, Б. С. Антімонова, С. М. Братуся, М. Ю. Барцевського, В. В. Валах, В. В. Васильченка, Г. Ф. Гітцига, М. В. Гордона, К. О. Граве, В. П. Грібанова, І. О. Гронік, В. Г. Демченка, Н. М. Достдар, В. К. Дронікова, Е. Б. Ейдінової, Ю. О. Заїки, О. С. Іоффе, А. Є. Казанцевої, Л. В. Красицької, Ю. Г. Кропачевої, В. І. Крата, О. Є. Кухарєва, Г. С. Лиманського, С. Ф. Набієва, П. С. Нікитюка, І. Б. Новицького, Н. О. Нойманн, Н. М. Оксанюк, С. Г. Пасічник, І. С. Перетерського, О. П. Печеного, О. С. Путиліної, Л. К. Радзієвської, З. В. Ромовської, Є. О. Рябокonia, Р. О. Стефанчука, А. В. Трапезнікової, О. С. Уразовської, І. Я. Федорич, Є. В. Фесенко, С. Я. Фурси, Є. І. Фурси, Р. О. Халфіної, Є. О. Харитонова, Б. Б. Черепакіна, В. Ю. Чуйкової, В. А. Чуловського Я. М. Шевченко, Ж. А. Шукшиної, Л. В. Шевчук тощо.

Незважаючи на те, що інститут заповіту, в межах якого здебільшого досліджують право на обов'язкову частку у спадщині, є достатньо дослідженим, не склалося єдиної загальноприйнятої думки щодо правової підстави обов'язкової частки майна у спадщині. Теоретична та правозастосовна складність юридичної природи інституту спадкування за правом на обов'язкову частку безумовно заслуговує і повинна стати спеціальним предметом дослідження окремої фундаментальної наукової праці, оскільки невирішеними залишаються питання щодо можливості виокремлення права на обов'язкову частку як окремого правового інституту, обґрунтування обмеження кола обов'язкових спадкоємців, наведених у законі, розміру такої частки, а також можливості відмови від неї і усунення від спадщини за правом на обов'язкову частку.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена (протокол № 7 від 30 січня 2009 року) вченою радою Хмельницького університету управління та права. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри цивільного права та процесу на 2013–2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017–2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у

контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105, що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права на 2013–2016 роки «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб на основі чинного законодавства України, узагальнення практики його застосування, зарубіжного правового регулювання, наукових поглядів визначити й обґрунтувати правову природу права на обов'язкову частку у спадщині та розробити пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства у сфері спадкових правовідносин.

Для досягнення вказаної мети було поставлено такі наукові завдання:

- визначити поняття та ознаки права на обов'язкову частку у спадщині як гарантії охорони прав спадкоємців;
- з'ясувати особливості суб'єктного складу правовідносин щодо спадкування обов'язкової частки у спадщині;
- проаналізувати особливості визначення складу обов'язкової частки у спадщині;
- встановити специфіку визначення розміру обов'язкової частки у спадщині;
- аргументувати механізми прийняття обов'язкової частки у спадщині;
- охарактеризувати наслідки відмови від обов'язкової частки при здійсненні спадкування;
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації з удосконалення правового регулювання.

Об'єкт дослідження – правовідносини, пов'язані із здійсненням права на обов'язкову частку у спадщині.

Предмет дослідження – право на обов'язкову частку у спадщині.

Методи дослідження включають в себе комплексне поєднання загальнонаукових та спеціально-юридичні методи наукового пізнання, зважаючи на особливості предмету та об'єкту, мети та завдань дисертаційного дослідження. Застосування *діалектичного методу* сприяло визначенню понятійно-категорійного апарату дослідження (*розділи 1–3*); *історико-правовий метод* було використано для встановлення розвитку правового регулювання права на обов'язкову частку у спадщині (*підрозділ 1.1*); інтерпретація *логіко-юридичного методу* дозволила з'ясувати проблеми законодавчої регламентації суб'єктного, об'єктного складу правовідносин щодо обов'язкової частки у спадщині (*підрозділи 1.2, 2.1*); *порівняльно-правовий метод* було застосовано для вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду врегулювання права на обов'язкову частку у спадщині (*розділи 1-3*); *метод аналізу та синтезу* дозволив провести критичну оцінку понять і термінів у сфері спадкування та сформулювати власний понятійний апарат щодо досліджуваної тематики (*підрозділи 1.1, 2.1–2.2, 3.1, 3.3*).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній цивілістичній науці комплексним дослідженням, присвяченим правовому регулюванню права на обов'язкову частку у спадщині. За результатами дисертаційної роботи сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, а саме:

вперше:

1) визначено доцільність включення до складу обов'язкових спадкоємців дітей, народжених сурогатною матір'ю та/або з використанням методу екстракорпорального запліднення, зачатих після смерті спадкодавця, але не пізніше шести місяців з дня смерті спадкодавця;

2) обґрунтовано такі ознаки права на обов'язкову частку у спадщині: виступає гарантією прав та законних інтересів осіб, що знаходились на утриманні спадкодавця; встановлює правові межі реалізації вираженої в заповіті волі спадкодавця; обмежене виключним переліком суб'єктів; здійснюється лише у випадку прийняття спадщини; усі суб'єкти, наділені цим правом, володіють ним рівною мірою (крім випадків, коли встановлюється зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині);

3) визначено необхідність законодавчої регламентації підстав для збільшення розміру обов'язкової частки у спадщині, але не більше 2/3 від частки, яка належала б кожному обов'язковому спадкоємцю у разі спадкування за законом. До таких підстав віднесено, зокрема, врахування витрат на утримання обов'язкового спадкоємця до смерті спадкодавця;

4) обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення обов'язку нотаріуса при посвідченні договору про зміну черговості одержання права на спадкування, встановлювати чи такий договір не буде порушувати прав спадкоємця (спадкоємців), який (які) має (мають) право на обов'язкову частку у спадщині;

5) аргументовано наділення відмови від обов'язкової частки у спадщині такими ознаками, як: строковість, вольовий характер, повнота, безумовність та беззастережність;

удосконалено:

б) обґрунтування необхідності включення до числа обов'язкових спадкоємців родичів спадкодавця, крім першої черги, які знаходились на його утримання до його смерті за умови відсутності у них інших родичів, у яких вони можуть знаходитись на утриманні;

7) розуміння недоцільності включення до складу обов'язкової частки у спадщині особистих немайнових прав спадкодавця у сфері інтелектуальної власності на підставі відсутності майнового інтересу обов'язкових спадкоємців та майнового еквіваленту таких прав;

8) аргументацію необхідності відокремлення обов'язкової частки у спадщині як окремого комплексного правового інституту з виокремленням норм про право на обов'язкову частку у спадщині за межі врегулювання питань щодо спадкування за заповітом;

набули подальшого розвитку:

9) визначення підстав для зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині. Такими підставами виокремлюються: врахування майнового стану спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку; наявність у спадкоємців власного майна; участь у спільній власності з спадкодавцем; тривалість спільного користування майном; тривалість шлюбу з спадкодавцем;

10) визначення застосовного права до випадків транскордонного спадкування, в тому числі за правом на обов'язкову частку у спадщині, шляхом використання колізійної прив'язки права постійного місця проживання спадкодавця на момент його смерті;

11) наукові позиції щодо тлумачення поняття права на обов'язкову частку у спадщині, яке сформульовано як право обов'язкових спадкоємців, коло яких вичерпно визначено цивільним законодавством, на гарантований законом мінімальний розмір спадщини, незалежно від змісту заповіту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розвитку теоретичної бази загальних і галузевих юридичних дисциплін, зокрема цивільного права, проведення подальших наукових досліджень спадкового права в цілому та права на обов'язкову частку у спадщині, зокрема;

– *навчальному процесі* – під час викладання курсів «Цивільне право», «Спадкове право», «Нотаріат», та підготовки методичних рекомендацій із цих курсів (*Акт про реалізацію наукових досліджень Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 20.01.2020 року*);

– *у нормотворчій діяльності* – для удосконалення нормативного регулювання спадкових відносин шляхом унесення відповідних змін до ЦК України та інших нормативних актів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, містить отримані особисто автором нові результати в галузі науки цивільного права, які спрямовані на вирішення проблем здійснення права на обов'язкову частку майна у спадщині. Усі сформульовані положення та висновки є результатами особистих досліджень автора.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднені на таких наукових та науково-практичних конференціях: Міжнародній науковій конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (12–13 листопада 2010 р., м. Хмельницький); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми цивільного права» (13–14 травня 2011 року, м. Харків); Міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (18–19 листопада 2011 р., м. Хмельницький); Міжнародній науково-практичній конференції «Дванадцяті осінні юридичні читання» (8–9 листопада 2013 р., м. Хмельницький); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні» (19–20 серпня 2016 р., м. Львів).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження були викладені у *семи* публікаціях у фахових виданнях, з них *п'ять* – у наукових фахових виданнях України, *дві* – у міжнародних наукових виданнях, а також у *п'яти* тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертаційного дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і двох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 181 сторінка. Список використаних джерел складається з 234 найменувань, викладених на 21 сторінці. Додатки викладено на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, окреслено її зв'язок з темами, планами та програмами науково-дослідних робіт, сформульовано мету та задачі дослідження, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, висловлено думку щодо її практичного значення, відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Право на обов'язкову частку у спадщині в системі спадкового права» складається з двох підрозділів, в яких проаналізовано поняття та зміст права на обов'язкову частку у спадщині як гарантії охорони прав спадкоємців та виокремлено специфіку суб'єктного складу за таким правом.

У *підрозділі 1.1* «Право на обов'язкову частку у спадщині як гарантія охорони прав спадкоємців» досліджено місце інституту обов'язкової частки в системі спадкового права. Встановлено, що метою виникнення та розвитку інституту обов'язкової частки у спадщині є, в першу чергу, охорона майнових інтересів членів сім'ї спадкодавця, стимулювання до врегулювання прав та обов'язків власника майна, як члена такої сім'ї, щодо розпорядження його спадковим майном, і в останню чергу, — обмеження волі такого власника щодо заповідального розпорядження відносно такого майна.

Обов'язковою часткою у спадщині визначено частину спадкового майна, переважним правом на отримання якого наділена чітко визначена ЦК України категорія спадкоємців, незалежно від змісту заповіту.

У результаті проведеного аналізу законодавства зарубіжних країн та національного правового регулювання акцентовано увагу на існуванні судового (Німеччина, Великобританія) та позасудового (законодавчого) (Франція, Швейцарія, Молдова, Україна) способів визначення права на обов'язкову частку. В свою чергу, обсяг такої частки визначається або конкретизованим розміром майна (Франція, Україна, Молдова), або ж встановленням грошових сум, еквівалентних виплаті такого майна (Великобританія, США, Естонія).

Визначаючи сутність інституту обов'язкової частки у спадщині, встановлено його співвідношення із свободою заповіту. Доведено, що не завжди здійснення права на обов'язкову частку призводить до недійсності

заповіту в частині, що також зумовлено передбаченою законодавством можливістю суду зменшити розмір такої частки, в тому числі у зв'язку із зловживанням своїми правами обов'язкових спадкоємців.

У підрозділі 1.2 «Суб'єкти права на обов'язкову частку у спадщині» визначено коло осіб, які можуть набувати права на обов'язкову частку у спадщині, та досліджено можливості розширення такого кола суб'єктів.

Встановлено персоніфікований характер обов'язкової частки, що обумовлено неможливістю розширеного тлумачення переліку спадкоємців, що мають право на таку частку. У зв'язку із чим, акцентується увага на необхідності законодавчого розширення кола таких осіб.

Серед іншого вказується, що таким правом мають бути наділені діти, народжені сурогатною матір'ю та/або з використанням методу екстракорпорального запліднення. У такому випадку важливого значення набуває встановлення моменту їх народження та/або зачаття. Доведено, що діти, які народжені сурогатною матір'ю та/або з використанням методу екстракорпорального запліднення, можуть бути не тільки народжені, але й зачаті після смерті спадкодавця, оскільки може бути використаний його генетичний матеріал. Разом із тим в цій ситуації можуть бути зловживання з боку того з подружжя, хто пережив. З метою захисту майнових прав та інтересів усіх спадкоємців вказується, що можливість використання генетичного матеріалу та строки такого використання можуть бути визначені у письмовому розпорядженні щодо використання генетичного матеріалу після його смерті. Проте запропоновано встановити, що строк такого зачаття повинен бути обмежений, оскільки народження спадкоємців задовго після смерті спадкодавця може впливати на спадкові права та розмір спадщини інших осіб. У зв'язку із чим запропоновано обмежити строк зачаття строком прийняття спадщини.

Доведено можливість збереження за емансипованими неповнолітніми особами права на обов'язкову частку у спадщині батьків-спадкодавців, якщо на момент їх смерті неповнолітня особа знаходилась на їх утриманні і за батьками збережено аліментні обов'язки щодо них.

Обґрунтовано, що встановлення підставою виникнення права на обов'язкову частку лише формальної ознаки непрацездатності спадкоємця без урахування інших фактичних обставин може створити ситуацію, коли виділення обов'язкової частки для такого спадкоємця значно обмежить права інших спадкоємців, що закликаються до спадкування за законом, а також може бути реальною підставою для зловживання своїм правом з боку обов'язкового спадкоємця, який отримує його тільки через непрацездатність. У зв'язку із чим доведено доцільність пов'язувати право на обов'язкову частку з їх матеріальною залежністю від спадкодавця (перебування обов'язкових спадкоємців на утриманні у спадкодавця).

Факт непрацездатності обов'язкового спадкоємця підтверджується на момент смерті спадкодавця відповідними доказами судом. Відсутність такого підтвердження може слугувати відмовою в праві на обов'язкову частку у спадщині.

Розділ 2 «Розмір та склад обов'язкової частки у спадщині» складається з двох підрозділів, у яких визначено особливості складу обов'язкової частки у спадщині та порядок визначення її розміру.

У підрозділі 2.1 «Особливості визначення складу обов'язкової частки у спадщині» акцентовано увагу на необхідності законодавчого унормування питання проведення процедури та методики оцінки спадкового майна.

Встановлено недоцільність заміни одноразового отримання обов'язкової частки (свідоцтва про спадщину з визначеним переліком майна, що входить до такої частки) на виплату систематичного необхідного обов'язковому спадкоємцю утримання, покладеного на спадкоємців за заповітом. Вказане пояснюється порушенням загальних засад спадкового права, визначених законодавством, коли спадок, в тому числі обов'язкова частка, переходить як єдине ціле одномоментно; прирівнянням у такому випадку у обсязі прав та обов'язків обов'язкового спадкоємця і відказоодержувача; порушенням права обов'язкового спадкоємця, як власника, на отримання належного йому майна в натурі.

Акцентовано увагу на тому, що для визначення складу обов'язкової частки у спадщині враховуються всі спадкоємці за законом, які були б закликані до спадкування та вартість усього спадкового майна, в тому числі речі звичайної домашньої обстановки та вжитку, незалежно від того, чи проживав хтось із спадкоємців разом зі спадкодавцем на момент його смерті.

За умови відмови від спадкування за заповітом, в якому визначено поділ майна спадкодавця, в тому числі в інтересах обов'язкового спадкоємця, останній не набуває права на обов'язкову частку у спадщині після такої відмови.

На користь обов'язкового спадкоємця може бути зроблено заповідальний відказ. Якщо майно за легатом передається обов'язковому спадкоємцю на праві власності, то обсяг обов'язкової частки зіставляється з майном, яке повинно бути передане за таким легатом. Якщо вартість такого майна дорівнює або перевищує обсяг обов'язкової частки, то, відмовившись від отримання заповідального відказу, обов'язковий спадкоємець не може претендувати на обов'язкову частку з майна, що заповідалось, чи іншого майна спадкодавця.

Зважаючи на те, що обов'язкова частка у спадщині є частиною усього спадкового майна, а не тільки того, що заповідається, заповіт, який складено на все спадкове майно без урахування інтересів обов'язкових спадкоємців, не стає частково недійсним, а підлягає виконанню лише в частині, що залишилася після виключення з нього обов'язкових часток.

Право на обов'язкову частку у спадщині задовільняється за рахунок майна, яке не включено в заповіт, незалежно від того, що це може призвести до зменшення успадкованого майна інших спадкоємців за законом, а у випадку, коли такого майна недостатньо, то за рахунок майна, визначеного в заповіті, пропорційно щодо кожного спадкоємця.

До складу обов'язкової частки майна повинні бути включені в тому числі права та обов'язки щодо об'єктів нерухомого майна, які знаходились у володінні спадкодавця хоча і не були оформленні у встановленому законом

порядку або ж щодо об'єктів, що перебували в процесі приватизації, оскільки права на такі об'єкти не припиняються зі смертю спадкодавця та існуватимуть протягом усього часу існування самого об'єкта нерухомості та до юридичного оформлення прав власності на нього спадкоємцем.

Обґрунтовано недоцільність включення до складу обов'язкової частки прав на нематеріальні об'єкти, в тому числі в сфері інтелектуальної власності, зважаючи на їх позбавлення економічного еквіваленту, що задовольнятиме основну мету інституту обов'язкової частки у спадщині — гарантування майнових прав та інтересів обов'язкових спадкоємців. Нездатність обов'язкових спадкоємців належно здійснювати такі права у зв'язку з непрацездатністю, похилим віком, недосягненням повноліття може слугувати підставою для виключення таких об'єктів із складу обов'язкової частки із переданням таких прав іншим спадкоємцям.

У підрозділі 2.2 «Порядок визначення розміру обов'язкової частки у спадщині» наведено особливості врахування життєвих обставин, інтересів спадкодавця та спадкоємців, їх майнового стану при визначенні розміру обов'язкової частки у спадщині.

Історична ретроспектива законодавчого унормування розміру такої частки дала підстави припускати, що зменшення в чинному ЦК України розміру обов'язкової частки до $\frac{1}{2}$ від частки за законом є досить прийнятним, оскільки не тільки спрямоване на розширення заповідальної свободи спадкодавця, але й спрямоване на попередження випадків зловживання правом на обов'язкову частку у спадщині недобросовісними спадкоємцями.

При визначенні розміру обов'язкової частки потрібно враховувати інтереси обов'язкового спадкоємця в її отримання, оскільки непрацездатність особи чи перебування на утриманні спадкоємця не завжди достеменно означають матеріальну заінтересованість такого спадкоємця в її отриманні. Основною функцією обов'язкової частки в спадщині є забезпечення майнових інтересів спадкоємця, а не його мета в отриманні того чи іншого майна у спадок. Неврахування вказаних обставин при визначенні розміру обов'язкової частки може призвести до того, що обов'язковий спадкоємець (непрацездатний, але при цьому такий, що не потребує такого майнового забезпечення) здійсненням свого права на таку частку обмежить майнові права спадкоємця за заповітом, який може справді потребувати майна, на яке претендує.

Обґрунтовано неефективність ч. 2 ст. 1241 ЦК України, якою не визначено переліку обставин, за яких розмір частки у спадщині може бути зменшений і тлумачення цього положення залишається на розсуд суду. Запропоновано встановити невичерпний перелік таких обставин.

Доведено, що при розгляді справ про зміну розміру обов'язкової частки необхідно акцентувати увагу не лише на наявність доброзичливих стосунків, а й на наявність чи відсутність негідної поведінки з боку спадкоємця чи спадкодавця. Негативне ставлення спадкодавця до спадкоємця може бути зумовлене і неправомірними вимогами самого спадкодавця, однак такі вимоги не звільняли спадкодавця від обов'язку утримувати непрацездатних близьких за життя.

Зважаючи на те, що воля спадкодавця обмежується обов'язковою часткою, підстави її зменшення повинні бути об'єктивними: поведінка спадкоємця, яка не дає можливості віднести його до спадкоємців, які можуть усуватись від спадщини за вимогами ст. 1224 ЦК України, але, яка водночас є неприйнятною з інших обставин (спадкоємець залишив спадкодавця напризволяще у тяжкому стані, завдав шкоди його майну, був байдужим до потреб спадкодавця).

З урахуванням майнового стану спадкоємців, обґрунтовано доцільність надання суду права на зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині у випадках, коли здійснення права на обов'язкову частку буде тягнути за собою неможливість передачі спадкоємцю за заповітом майна, яким він користувався за життя спадкодавця для проживання або використовував його як основне джерело доходів, а обов'язковий спадкоємець таким майном не користувався.

На розмір частки у спадщині можуть впливати такі дії інших спадкоємців, в тому числі щодо зміни черговості одержання права на спадкування чи укладення інших договорів щодо спадкового майна. У зв'язку із чим акцентується увага на необхідності встановити додаткову охорону спадкових прав обов'язкових спадкоємців шляхом покладення на нотаріуса обов'язків при посвідченні таких договорів, встановлювати наявність обов'язкових спадкоємців та визначати чи такий договір, що ним засвідчуватиметься, не буде порушувати їх прав.

Розділ 3 «Здійснення права на обов'язкову частку у спадщині» містить два підрозділи, в яких досліджено питання механізму прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку у спадщині та відмови від такої частки.

У підрозділі 3.1 «Прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку у спадщині» встановлено, що відновлення строку на прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку можливо шляхом перегляду рішення суду про неприсудження обов'язкової частки.

Доведено наявність у обов'язкового спадкоємця таких правових засобів здійснення його права на обов'язкову частку у спадщині: право на охорону і управління спадковим майном; право бути присутнім при здійсненні опису спадкового майна нотаріусом; право брати участь в розподілі спадкового майна, яке є спільною власністю; право на компенсацію за умови невідповідності вартості одержуваного спадкового майна із розміром обов'язкової частки; право бути присутнім під час оголошення секретного заповіту та отримання нотаріально засвідченої копії протоколу розкриття конверта із секретним заповітом; право на збільшення обов'язкової частки за наявності відповідних підстав.

Встановлено, що зміст правовідносин із прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку визначають також обов'язки такого спадкоємця, до яких належать: обов'язок підтвердження підстав для визнання такого спадкоємця обов'язковим; безумовно приймати обов'язкову частку, в тому числі з урахуванням пасивів (боргів) спадкодавця; за потреби в межах спадкової частки виконати заповідальний відказ спадкодавця, тощо.

Зважаючи на укладену Угоду про асоціацію України та ЄС, доведено доцільність зміни вибору застосовного права в спадкових відносинах, в тому числі щодо обов'язкової частки у спадщині, з права громадянства спадкодавця на право його останнього місця проживання. Перевагами застосування такої колізійної прив'язки названо: забезпечення єдності права на обов'язкову частку і суду, що дозволить швидше розглядати спадкові справи і підвищуватиме компетенцію відповідного суду внаслідок застосування ним власного національного права; гарантування рівного ставлення до всіх осіб. При цьому варто враховувати, що здебільшого в країні останнього постійного місця проживання спадкодавця також проживають його спадкоємці та знаходиться основна частина спадкової маси. Разом із тим спадкодавець не позбавляється права вказати в заповіті застосовним правом право свого громадянства.

Встановлено, що розірвання шлюбу до відкриття спадщини так само, як і визнання шлюбу недійсним, є підставами для втрати права на спадщину колишнім із подружжя, що пережив. У випадку, коли така особа стає непрацездатною, вважаємо за доцільне поширити на неї право на спадкування за обов'язковою часткою, якщо за життя спадкодавця здійснював утримання такої особи і якщо шлюб визнано недійсним не з вини спадкоємця.

У підрозділі 3.2 «Наслідки відмови від обов'язкової частки у спадщині» встановлено ознаки відмови від обов'язкової частки у спадщині.

Доведено, що, зважаючи на обмежувальну дію права спадкоємця на обов'язкову частку у спадщині щодо вираженої у заповіті волі спадкодавця, відмова спадкоємця від обов'язкової частки не тягне за собою недійсності заповіту. У зв'язку із чим констатується, що не обов'язкова частка переходить до спадкоємців за заповітом, а спадкування за заповітом звільняється від обмежень і не виникає необхідності у визначенні такої частки, враховуючи відмову від неї.

Вказане також обумовлено виключним особистісним характером обов'язкової частки, право на яку не може бути передане іншим спадкоємцям, оскільки в іншому випадку інститут обов'язкової частки у спадщині перестав би відповідати своєму основному призначенню — забезпечувати інтереси малолітніх, неповнолітніх та непрацездатних спадкоємців. Неприпустимість відмови від обов'язкової частки у спадщині на користь іншої особи пояснюється також тим, що волевиявлення самого обов'язкового спадкоємця, який відмовляється від частки, не є достатньою підставою для обмеження волі спадкодавця за заповітом.

Обґрунтовано неможливість вважати законною відмову від обов'язкової частки на користь інших осіб, визначених у заповіті, з підстав, що така відмова не суперечить волі спадкодавця.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється в розкритті правової природи права на обов'язкову частку у спадщині. В результаті проведеного дослідження були вироблені нові підходи до визначення суті цього правового інституту, запропоновані такі теоретичні висновки та практичні пропозиції з удосконалення норм цивільного законодавства.

1. Розглянуто доктринальні погляди на правову природу права на обов'язкову частку у спадщині. Право на обов'язкову частку є самостійним суб'єктивним правом спадкоємців, виникнення якого зумовлено визначеними законом підставами.

Право на обов'язкову частку у спадщині визначено як право обов'язкових спадкоємців, коло яких вичерпно визначено цивільним законодавством, на гарантований законом мінімальний розмір спадщини, незалежно від змісту заповіту.

Проведене дослідження сутності права на обов'язкову частку у спадщині в контексті обмеження заповідальної свободи спадкодавця, дозволило зробити висновок про те, що положення про обов'язкову частку не є обмеженням свободи волі і волевиявлення заповідача, а встановлює правові межі реалізації вираженої в заповіті волі.

2. З'ясування особливостей суб'єктного складу правовідносин щодо спадкування обов'язкової частки дало підстави довести доцільність розширення кола обов'язкових спадкоємців за рахунок родичів спадкодавця не з першої черги, які знаходились на його утриманні на момент смерті останнього і не мають інших родичів, які б могли їх утримувати; колишнього чоловіка (дружини), який (яка) знаходився на його утриманні, після визнання шлюбу недійсним; дітей, що народжені сурогатною матір'ю та/або з використанням методу екстракорпорального запліднення. Обґрунтовано, що строк такого зачаття повинен бути обмежений строком прийняття спадщини.

3. За результатами аналізу особливостей визначення складу обов'язкової частки у спадщині вказано, що встановлений склад та розмір обов'язкової частки не є імперативним за своєю природою. Формулювання сучасного цивільного законодавства дають підстави варіювати склад обов'язкової частки, визначаючи майно, яке не може бути передане за таким правом, зважаючи на конкретні обставини спадкового правовідношення та зміст заповіту.

Особливістю правовідносин щодо визначення складу обов'язкової частки у спадщині є не звуження обсягу можливого майна, що може бути успадковане обов'язковим спадкоємцем, а умови визначення такої частки.

В обов'язкову частку зараховується те майно та майнові права, які обов'язковий спадкоємець може отримати із спадкування за будь-якою підставою, у тому числі вартість встановленого на його користь заповідального відказу.

В дослідженні визначено обмеження щодо різних видів об'єктів спадкування, які недоцільно включати до складу обов'язкової частки у спадщині.

4. Обґрунтовано підстави для зменшення та збільшення розміру обов'язкової частки у спадщині. Перелік таких випадків має міститись в межах глави ЦК України про обов'язкову частку у спадщині.

Доведено доцільність збільшення розміру обов'язкової частки у спадщині, оскільки таке утримання, яке отримувала особа до смерті спадкодавця, може в разі перебільшувати розмір обов'язкової частки. Разом із тим, для зменшення тиску на права інших спадкоємців, частки яких відповідно в такому випадку зменшуються, доцільно встановити також і максимальну межу на рівні 2/3 від частки, яка належала б кожному обов'язковому спадкоємцю у разі спадкування за законом.

5. Аргументація механізму прийняття обов'язкової частки у спадщині дала підстави зробити висновок про те, що прийняття обов'язкової частки у спадщині може відбуватись лише формальним способом, яким передбачено звернення спадкоємця із заявою про прийняття спадщини.

Визначено, що захист права на обов'язкову частку в спадщині може здійснюватися в судовому порядку через пред'явлення вимог про визнання права на таку частку, вимог про перерозподіл спадщини, визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину та поновлення строків на прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку.

Зважаючи на те, що право на обов'язкову частку у спадщині є додатковою гарантією захисту майнових прав спадкоємців, законодавством не передбачається випадків позбавлення обов'язкових спадкоємців такого права. У зв'язку із чим доведено можливість застосування до обов'язкових спадкоємців правил про усунення від спадкування за правом на обов'язкову частку.

Аргументовано доцільність визнання права на обов'язкову частку у спадщині у випадку втрати працездатності за тим з подружжя, хто пережив, дії якого не призвели до визнання шлюбу недійсним.

Зважаючи на динаміку міграційних процесів в світі, важливим є встановлення особливостей спадкування, в тому числі за правом на обов'язкову частку у спадщині, ускладненого іноземним елементом. В роботі запропоновано змінити правила вибору застосовного права до вказаних відносин, змістивши акцент на місце проживання спадкодавця на момент його смерті з його громадянства.

6. За результатами проведеного дослідження доведено, що відмова від обов'язкової частки у спадщині наділена специфічними ознаками, які характеризують її як:

– односторонній правочин, тобто до неї можуть бути застосовані правила щодо недійсності або нікчемності правочину, встановлені цивільним законодавством (ч. 5 ст. 1274 ЦК України);

– вольову дію, тобто, відмова від обов'язкової частки у спадщині може бути здійснена лише шляхом подання відповідної заяви до нотаріуса (ч. 1 ст. 1273 ЦК України);

– обмежену строком, тобто, відмовитись від обов'язкової частки у спадщині можна лише протягом встановленого законодавством строку (ч. 1 ст. 1273 ЦК України);

– безумовну та беззастережну, тобто відмова від спадщини не може здійснюватись з умовою або із застереженням (ч. 5 ст. 1273 ЦК України);

– повну, тобто відмова від обов'язкової частки у спадщині розповсюджується на всю частку, що належить спадкоємцю (ст. 1275 ЦК України).

7. Обґрунтовано напрями удосконалення національного законодавства у досліджуваній сфері, зокрема такі:

1. Виключити статтю 1241 ЦК України.

2. Доповнити ЦК України Главою 85-1 «Право на обов'язкову частку у спадщині» такого змісту:

Стаття 1257¹. Право на обов'язкову частку у спадщині.

«1. Малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти (усиновлені) спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки (усиновителі), інші непрацездатні родичі спадкодавця, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю до часу відкриття спадщини, спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Право на обов'язкову частку мають також діти, народжені сурогатною матір'ю, батьком (матір'ю) яких є спадкодавець, а також діти, народжені зачаті після смерті спадкодавця за допомогою репродуктивних технологій протягом строку набуття спадкових прав.

2. До обов'язкової частки у спадщині зараховується вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця.

3. Будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку.

Стаття 1257². Зміна розміру обов'язкової частки у спадщині

1. Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути збільшений судом з урахуванням витрат на утримання спадкоємця, що має право на обов'язкову частку, але не більше двох третин від частки, яка належала б кожному з спадкоємців, що мають право на обов'язкову частку у разі спадкування за законом.

2. Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, майнового стану спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку, наявності у спадкоємців майна, участі у спільній власності з спадкодавцем, тривалості

спільного користування майном, тривалості шлюбу з спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ковальчук А. М. Особливості визначення розміру обов'язкової частки майна у спадщині. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С. 90-93.
2. Ковальчук А. М. Юридична природа права на обов'язкову частку у спадщині. *Університетські наукові записки*. 2011. № 1. С. 147-152.
3. Ковальчук А. Особенности отказа от обязательной доли в наследовании. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. № 1/1 (17). С. 37-40.
4. Ковальчук А. М. До питання про прийняття спадщини за правом на обов'язкову частку у спадщині. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 64-71.
5. Ковальчук А. М. Право на обов'язкову частку майна у спадщині у зарубіжних країнах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 3. С. 74-77.
6. Ковальчук А. М. До питання про ознаки обов'язкової частки майна у спадщині. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 4 (04). С. 80-85.
7. Ковальчук А. М. Проблеми здійснення права на обов'язкову частку у спадщині. *Наукові записки. Серія: Право*. 2019. Випуск 7. Спецвипуск. С. 15-20.
8. Ковальчук А. М. Неповнолітні особи як суб'єкт права на обов'язкову частку майна у спадщині. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року): У 4-х частинах. Частина третя: «Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес»*. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. С. 324-326.
9. Ковальчук А. М. Суб'єкти права на обов'язкову частку майна у спадщині. *Актуальні проблеми цивільного права: Збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 13-14 травня 2011 року)*. Харків, 2011. С. 567-574.
10. Ковальчук А. М. Особливості правового регулювання зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині. *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез міжнародної наукової конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2011 року): У 4-х частинах. Частина третя: «Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес»*. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2011. С. 433-435.
11. Ковальчук А. М. Суб'єктний склад права на обов'язкову частку у спадщині *Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дванадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 8–9 листопада 2013 року) : [у 4-х част.]*. Частина друга. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 55-56.

12. Ковальчук А. М. Окремі питання усунення від спадщини при спадкуванні обов'язкової частки майна у спадщині. *Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 19-20 серпня 2016 року. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2016. С. 53-56.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук А.М. Право на обов'язкову частку у спадщині. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2020.

У дисертаційному дослідженні вирішено важливе наукове завдання, що полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні питань удосконалення національного правового регулювання права на обов'язкову частку у спадщині.

Право на обов'язкову частку у спадщині запропоновано визначати як права обов'язкового спадкоємця на гарантований законом мінімальний розмір спадщини, незалежно від змісту заповіту.

Обґрунтовано такі ознаки права на прийняття спадщини: є обмеженням свободи заповіту; виступає гарантією прав та законних інтересів осіб, що знаходились на утриманні спадкодавця; обмежене виключним переліком суб'єктів; здійснюється лише у випадку прийняття спадщини; усі суб'єкти, наділені цим правом, володіють ним рівною мірою (крім випадків, коли встановлюється зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині).

Доведено необхідність законодавчого визначення підстав для збільшення розміру обов'язкової частки у спадщині, але не більше 2/3 від частки, яка належала б кожному обов'язковому спадкоємцю у разі спадкування за законом.

Запропоновано включати до числа обов'язкових спадкоємців родичів спадкодавця, крім першої черги, які знаходились на його утриманні до його смерті за умови відсутності у них інших родичів, у яких вони можуть знаходитись на утриманні

Доведено необхідність відокремлення права на обов'язкову частку у спадщині як окремого комплексного правового інституту.

Автором запропоновано визначити такі підстави для зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині: врахуванням майнового стану спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку; наявність у спадкоємців власного майна; участі у спільній власності з спадкодавцем; тривалість спільного користування майном; тривалість шлюбу з спадкодавцем.

Ключові слова: право на обов'язкову частку, обов'язковий спадкоємець, спадкування, заповіт, спадщина, непрацездатні спадкоємці, спадкове майно, відмова від спадщини.

АНОТАЦИЯ

Ковальчук А. Н. Право на обязательную долю в наследстве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Хмельницкий университет управления и права имени Леонида Юзькова, Хмельницкий, 2020.

В диссертационном исследовании решены важные научные задачи, которые заключаются в научно-теоретическом обосновании вопросов совершенствования национального правового регулирования права на обязательную долю в наследстве.

Право на обязательную долю в наследстве предложено определять как права обязательного наследника на гарантированный законом минимальный размер наследства, независимо от содержания завещания.

Обоснованы следующие признаки права на принятие наследства: является ограничением свободы завещания; выступает гарантией прав и законных интересов лиц, находящихся на иждивении наследодателя; ограничено исключительным перечнем субъектов; осуществляется только в случае принятия наследства; все субъекты, наделенные этим правом, владеют им в равной степени (кроме случаев, когда устанавливается уменьшение размера обязательной доли в наследстве).

Доказана необходимость законодательного определения оснований для увеличения размера обязательной доли в наследстве, но не более 2/3 от доли, которая причиталась бы каждому обязательному наследнику при наследовании по закону.

Предложено включать в число обязательных наследников родственников наследодателя, кроме первой очереди, которые находились на его содержание до его смерти при условии отсутствия у них других родственников, в которых они могут находиться на содержании.

Доказана необходимость отделения права на обязательную долю в наследстве как отдельного комплексного правового института.

Автором предложено определить такие основания для уменьшения размера обязательной доли в наследстве: учет имущественного положения наследников, имеющих право на обязательную долю; наличие у наследников собственного имущества; участие в совместной собственности с наследодателем; продолжительность общего пользования имуществом; продолжительность брака с наследодателем.

Ключевые слова: право на обязательную долю, обязательный наследник, наследование, завещание, наследство, нетрудоспособные наследники, наследственное имущество, отказ от наследства.

SUMMARY

Kovalchuk A. The right to a compulsory share in the inheritance. - The manuscripts.

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Khmelnytsky, 2020.

In dissertation research, the author solved important scientific problems, which consist in the scientific and theoretical substantiation of the issues of improving the national legal regulation of the right to a mandatory share in the inheritance.

The author proposes to define the right to a compulsory share in the inheritance as the right of a compulsory heir to the minimum amount of inheritance guaranteed by law, regardless of the content of the will.

The author substantiates the following signs of the right to accept inheritance: is a restriction of the freedom of will; acts as a guarantee of the rights and legitimate interests of persons dependent on the testator; limited to an exclusive list of subjects; carried out only in case of acceptance of the inheritance; all subjects endowed with this right own it equally (except for cases when a decrease in the size of the obligatory share in the inheritance is established).

The author proves the need for a legislative determination of the grounds for increasing the size of the compulsory share in the inheritance, but no more than 2/3 of the share that would be due to each compulsory heir in case of inheritance by law.

In the dissertation, the author proposes to include in the list of obligatory heirs the relatives of the testator, except for the first stage, who were in his maintenance until his death, provided that they did not have other relatives in which they could be in maintenance.

The author proves the need to separate the right to a compulsory share in the inheritance as a separate complex legal institution.

The author proposes to determine the following grounds for reducing the size of the compulsory share in the inheritance: taking into account the property status of the heirs entitled to the compulsory share; the heirs have their own property; participation in joint ownership with the testator; the duration of the common use of the property; the duration of the marriage with the testator.

Key words: right to a compulsory share, obligatory heir, inheritance, will, inheritance, disabled heirs, inherited property, rejection of inheritance.

Підписано до друку __.__.2020. Зам. № __
Обсяг 0,9 друк. арк. формат 60x90/16. Наклад – 100 прим.

Надруковано у ТОВ «Хмельницький ЦНТІ»
29000, м. Хмельницький, вул. Свободи, 36
Тел. : (0382) 65-50-96